

Pismo

Fra Dominiku Mandiću*

Piše: **fra Jerko Mihaljević****

Ono što ste poslali za provinciju, bit će dosta za obične potrebe njima dolje za godinu dana. Ovdje ima u školi 11 klerika i nešto drugih svećenika. Svi smo dobro osigurani i ne treba nam izvana pomoć za godinu dana.

Na popravku porušenih i oštećenih zgrada ne može se ništa raditi, jer nema ni materijala ni radne snage. Jedino je popravljena crkva u Mostaru i neki drugi manji popravci na drugim zgradama. Glavne zgrade ne mogu se popravljati. Gimnaziju, u kojoj je srednji dio izgorio, ne može se popravljati radi nestašice drveta. I tako dalje.

Stanje naših zgrada je ovako: U Tomislavgradu crkva potpuno uništena iz zraka, samostan dobro oštećen, možda 40%. Na Humcu: sjemenište uništeno iz zraka, zidovi se još nekako drže, novi samostan izgorio, stari djelomično izgorio, djelomično oštećen, crkva nešto oštećena. Š. B.: u gimnazije srednji dio izgorio, ostali dijelovi oštećeni iz zraka, možda bi se nešto dalo popraviti, crkva srednje oštećena, konvikt dobro oštećen iz zraka, samostan i sjemenište nešto oštećeni. Mostar: crkva oštećena iz zraka, iznova su srednju lađu pokrili tako da ne kapi, inače jako trošna, samostan srednje oštećen, ostale zgrade oštećene. Konjic: samostan dobro oštećen, crkva manje. I ostale zgrade po provinciji sve su oštećene više ili manje. U Jablanici je i crkva i kuća izgorjela. Inventar je u cijelju

JUGOKOMUNISTI SU ŠIROKOBRIJEŠKU KAMENU CRKVVU TOPNIŠTVOM POGODILI 296 PUTA HTIJUĆI JU SRUŠITI

* Tekst donosimo u izvorniku jer vrijedi kao svjedočenje sa svim svojim subjektivnostima. Ispravljane su samo očite pogreške ako ih je bilo.

** Nije se potpisao na kraju pisma, ali se kasnije saznalo da ga je pisao fra Jerko Mihaljević.

provinciji uništen. Na Š. B. nije ništa ostalo, doslovno ništa ni u samostanu ni u crkvi osim nešto kaleža. Odnosno je s Brijega oko 400 samih kreveta, U pročelju crkve osim vrata i prozora eksplodiralo je 296 topovskih granata. Samo na tri mjesta unutra je otpao malter. Izbijeno je nekoliko čoša u sjevernom zvoniku.

Osobno stanje: Mostar: fra Leo Petrović, fra Grgo Vasilj, fra Jozo Bencun, fra Brno Smoljan, fra Rafo Prusina, fra Kažimir Bebek, fra Nenad Pehar, svi prve večeri odvedeni i u Neretvu bačeni. Na Gostuši ubijeni: fra Krešo Pandžić, fra Augustin Zubac, fra Rolando Zlopaša, fra Zvonko Grubišić i dva klerika Jurić i Sušac. Na Brijegu u skloništu, koje se nalazi ispod oraha pred samostanom, smrt su našli: fra Marko Barbarić, fra Stanko Kraljević, fra Ivo Slišković, fra Krsto Kraljević, fra Arkandeo Nuić, fra Borislav Pandžić, fra Dobroslav Šimović, fra Tadija Kožul, fra Žarko Leventić, te četiri klerika: Ivanković, Majić, Kosir i Radoš. Iz Izbična odvedeni, a za grob im se ne zna: fra Marko Dragičević, fra Nevenko Mandić i fra Bono Andačić. U Splitu ubijeni: fra Rade Vukšić, fra Fabijan Paponja, fra Andrija Jelčić, fra Bonifacije Majić, fra Leonardo Rupčić, fra Mariofil Sivrić, fra Fabijan Kordić i fra Melkior Prlić. U Kočerinu: fra Vale Zovko i fra Andrija Topić. Na drugim mjestima u Hercegovini: fra Petar Sesar, fra Ćiril Ivanković, fra Pile Gašpar, fra Jako Križić, fra Martin Sopta, fra Paško Martinac, fra Julije Kožul, fra Zdenko Zubac, fra Makso Jurčić, fra Slobodan Lončar, fra Stjepan Naletilić i fra Križan Galić. U Krapini: fra Metod Puljić, fra Darinko Mikulić i fra Julijan Petrović. U Sloveniji zarobljeni i skoro sigurno stradali, jer evo pola godine ništa se za njih ne čuje: fra Bono Jelavić, fra Bruno Adamčik, fra Branko Šušak, fra Anđelko Nuić, fra Tihomir Zubac, fra Dane Čolak, fra

Emil Stipić, fra Lujo Milićević i fra Svetislav Markotić. Ništa nismo čuli ni za Jenku Vasilja, a nismo čuli ni da je zarobljen. U Zagrebu osuđen na smrt fra Rade Glavaš, umro od meningitisa dobivenog u zatvoru fra Ante Majić. Dakle svega skoro 100% sigurno stradalih: svećenika 54, klerika 8 i tri brata laika. I još Jenko za kojega ništa ne znamo. U vojsci se nalaze tri svećenika: Bruno Raspudić, fra Krešo Jukić i fra Urban Pavković, te pet klerika: Sivrić, Knezović, Prlić, Vlašić i Čuturić. U zatvoru osuđen na tri godine prisilnoga rada fra Placid Pandžić, u istražnom zatvoru već 6 mjeseci fra Nikola Ivanković i fra Didak Ćorić, fra Mijo Čuić ima dva mjeseca, fra Vencel Kosir i fra Inocent Penavić ima 2-3 sedmice. Na slobodi u Jugoslaviji ima nas 82 svećenika (od ovoga 2 studenta teologije), 7 klerika teologije i 2 klerika gimnazijalca. Ne računam one u vojsci i zatvoru s njima nas ima 91 svećenik. U Mostaru su: fra Mate Čuturić, fra Krsto Ravlić, fra Ilija Rozić, fra Jerko Boras, fra Ante Jelavić, fra Gaudencije Ivančić, fra Bonicije Rupčić, fra Miroljub Skoko, fra Mladen Barbarić, fra Petar Bakula, fra Čedo Škrobo, fra Vinko Dragičević, fra Pile Sivrić, fra Pijo Nuić i fra Pavo Dragičević. Na Brijegu: fra Mirko Ćosić, fra Didak Burić, fra Mirko Magzan, fra Zlatko Ćorić. Na Humcu: fra Darinko Brkić, fr. Serafin Dodig, fr. Marinko Jelić, fr. Vid Čuljak i fr. Eugen Tomić. U Duvnu: fr. Sebastian Lesko, fr. Šimo Ančić i fr. David Zubac. U Slanom fr. Ivan Boras, Konjic fr. Svetozar Petric i fr. Blago Karačić, Čapljina fr. Vlado Vlašić, Čerin fr. Živko Martić i fr. Franjo Ivanković, Čitluk fr. Viktor Nuić i fr. Šelo Vasilj, Drinovci fr. Ratimir Kordić, Posušje fr. Nikola Hrkać, Blagaj fr. Honorije Čilić, Blizanci fr. Kamilo Milas i fr. Tomo Zubac, Bukovica fr. Velimir Šimić, Crnač fr. Lovro Babić, Glavatičevo --, Goranci fr. Rajko Radišić,

Gorica fr. Božo Bubalo, Gradnići fr. Vojislav i fr. Vice Skoko, Grljevići fr. Jure Zlopaša, Grude fr. Božidar Ćorić, Jablanica --, Izbično --, Klobuk fr. Drago Stojić, Kočerina --, Kongora fra Damjan Rozić, Ljuti Dolac ?, Međugorje fra Teofil Leko, Mostarski Gradac fra Zlatko Sivrić, Nevesinje --, Posuški Gradac fra Milivoj Bebek, Ploče fra Željko Zadro, Prisoje fra Karlo Grbavac, Rakitno fra Bogdan Ćubela, Rasno fra Tadija Beljan, Ružiči fra Jerko Karačić, Roško Polje fra Mutimir Ćorić, Seonica fra Klemo Doko, Šujica fra Andrija Šoljić, Tihaljina fra Marijan Zubac, Vitina fra Janko Bubalo i fra Stanko Vasilj, Veljaci --. Kako vidite, 6 je župa praznih. Neke radi malog broja katolika: Nevesinje i Glavatičevo; neke radi pomanjkanja stana: Jablanica, za Ljuti Dolac ne znam; druge po kazni, što su se slabo ponašali Kočerina. Izbično ne znam, Veljaci radi položaja. Drugi su svećenici po raznim mjestima.

Vaš brat Dragan je kod kuće živ i zdrav. Za Vladu se ne zna ništa. Mariofil je na planini s mnogim drugim. Nikolić je još u istražnom zatvoru.

Kod nas su prehrambene prilike dosta slabe. Ako ne bude pomoći od UNRE, slabo će svijet proći. Godina je bila očajna. Slabija nego 1917. Svijet se u svakome pogledu dobro drži. Vjerski život nije bio nikad na ovolikoj visini.

Dragi Bog poslao je veliku kušnju na sve nas. Svietni smo svojih prekršaja, ali se ufamo u veliko milosrđe Božje i zagovor novih mučenika, koji ne zaostaju ništa za prvim mučenicima. Možemo biti ponosni na naše žrtve, jer za neke sigurno znamo da su umrli kao pravi mučenici. Nitko nije pokolebao. U ostalome gleda se najviše na motiv. Mnogima je od preostalih žao što nisu i oni među onim izabranicima. Neka se vrši volja Božja.

Pribavite svakako nešto sukna i platna za sve provincije i gledajte nam poslati, U tome jako oskudijevamo. Ove patnje su nas sve ujedinile kao nikada prije. Nikad ovoj provinciji ne smijemo zaboravit usluge koje nam je ukazala. Primljeni smo kao prava braća. Dijelimo sve pa i zadnji komad kruha. Naši u provinciji jako slabo stoje sa prehranom. Osobito Mostar. Do novca im sada ne će biti. Ali se nema gdje kupiti. Naši su krajevi jako pusti. Stradalo je sve: ljudi, stoka, kuće, prava pustoš. Ljudi mnogo fali. Iz međugorske župe fali ih, kažu, do 500. Naravno nisu svi stradali, ali je većina. Tako je i u drugim župama.

Vaš kolega je otišao s gvardijanom na bolji zrak. Na putu mu je dobro bilo. Sada je putovanje mnogo nezgodnije nego prije.

Računajte da nam u provinciji treba na novo početi. Prikupljajte, koliko možete. Opominjite te tamo, da se vježbaju u poniznosti i da usvajaju više pravi redovnički duh nego znanje. Svaki će morati raditi za dvojicu. Neka to uvijek imaju na pameti i prema tome se izgrađuju.

Kod nas je sve skupo. Cijene su maksimirane, ali se po njima ne može ništa dobiti osim aprovizacije. Jedno kilo mesa prodaje se i po 100 din. Jedni obični kratki čarapi po 200 din. Jedna košulja do 1000 din. itd.

Nađite načina da nam javite ono o krunicama, i datum, kad ćemo ih početi moliti. Ako ste Vi što posebno o ovome pisali provincijalu, naravno da ovo odpada. Ja računam sa stvarima, kako su meni poznate. Možda Vi imate drugi način.

Preporučujući se u svete molitve Vas i svu braću mnogo pozdravlja sinovski Vam odani Vaš. Za svaku sigurnost ne podpisujem se. Vi ćete po sadržaju poznati tko Vam piše.

Zagreb, 11. XI. 1945. ✍

Iz sadržaja

IZ LJETOPISA	4
STRATIŠTA	23
POBIJENI	27
GLAS O MUČENIŠTVU	33
ODJEK U PUKU	34
DJELA POBIJENIH	36
NATJEČAJ	39
POVIJESNE OKOLNOSTI	43
IZ VICEPOSTULATURE	56
PODLISTAK	57

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XV., 2 (29),
Široki Brijeg, srpanj – prosinac, 2022.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepinca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF; 6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR; CH 8,50 CHF; SAD 13 USD;
Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...:

- poštanskom uputnicom
- UniCredit Bank d.d. Mostar; Korisnik: Hercegovačka franjevačka provincija; Svrha: prilog Vicepostulaturi
br. računa: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

Urednikova riječ

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Dok nam upravo prijetite, tamo na jesen, podinačicom podinačice pošasti Covid-19, na svjetlo dana puštamo još jedan broj našega glasila. Primijetih da je već punih 15 godina kako to glasilo traga za istinom o pobijenim hercegovačkim franjevcima i o pobijenim članovima vjernoga puka Božjega. Istina, samo iz vremena Drugoga svjetskoga rata i poraća, ali to traganje doziva nam u pamet da bi netko trebao počti tragati i za ostalima našima ubijenima na pravdi Boga u nekim drugim vremenima. Samo se tako gradi zdrav i pobjednički identitet.

Ovo suvremeno doba to, pak, u posljednje vrijeme pretače u govor o kulturi sjećanja. Kršćanstvu je sve odavno jasno. Ono je cijenilo i cijeni svakoga čovjeka bez obzira na vjeru i boju kože. Svi smo djeca Božja. Na žalost, nekima u hrvatskome društvu, kako onom vjerničkom dijelu tako i onom nevjerničkom, još kao da sve nije jasno. Istina o prošlosti gura se pod tepih, ne želi se o njoj progovoriti jasno i glasno, njeguje se kult nezamjeranja, lakta se i grabe se položaji. Do kada tako? Očito dok ne izgubimo tu prošlost, a s njom i slobodu te državu.

Koliko je važno u pravo vrijeme donijeti pravu odluku dobro nam pokazuje i film Dominika Sedlara *Razgovor*. Napravljen je na temelju prijepisa sudbonosnoga razgovora 1945. između Josipa Broza Tita i nadbiskupa Alojzija Stepinca. Prvi gradi kraljevstvo zemaljsko bez Boga i zločinačko po svojoj mjeri, drugi gradi kraljevstvo nebesko s Bogom i prijateljsko čovjeku kroz Crkvu u hrvatskome narodu. Jakov Sedlar, koji je pronašao taj prijepis, pod prisegom je posvjedočio da je nesretni Tito priznao da je zapovjedio ubojstvo franjevac na Širokom Brijegu (čitaj svugdje), odnosno da on nije ništa mijenjao u tom pronađenom zapisu. Pročitajte kratko o tome u glasilu i obvezno pogledajte film *Razgovor*. Nemojte da vam se dogodi da nemate vremena za njega, ali da imate vremena za govor ovog bezbožnog suvremenog vremena kroz medije, i na razne druge načine, sedam dana u tjednu. Trebali bismo kao kršćani konačno shvatiti da je naš govor ispravniji i bolji od govora bezboštva.

Neka budućnost bude Božja i naša. Bit će budemo li to htjeli.

Mir vam i dobro!

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja. »Prema odredbama vrhovnog svećenika Urbana VIII., zabranjeno je da sluga Božji, bez prethodnog dopuštenja Svete Stolice, bude predmetom javnoga crkvenog štovanja. Te odredbe nipošto ne priječe privatnu pobožnost sluzi Božjem, niti spontano širenje njegova glasa svetosti ili mučeništva i znakova. (čl. 117, § 1. i 2.)

Ako nije pronađeno nepropisno štovanje, biskup ili njegov ovlaštenik pristupa sastavljanju izjave o neiskazivanju štovanja, tj. izjave kojom se potvrđuje da se odluke Urbana VIII. poštuju. (čl. 119, § 1.)«

Iz Upute Majka Svetaca